

OLIJ TA'LIM MUASSASALARIDA BOSHQARUV JARAYONINI TASHKILIY ASOSLARI

A.T. Roziqulova

*Psixologiya fanlari bo'yicha PhD dotsent
Navoiy davlat universiteti*

Annotatsiya. *Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasida oliy ta'lim muassasalari boshqaruv jarayonini tashkil qilishning mavjud holati tahlil qilinadi, uni takomillashtirishga qaratilgan tashkiliy asoslar va istiqbolli yo'nalishlar aniqlanadi. Tadqiqot davomida oliy ta'lim muassasalarida boshqaruv jarayonlarining muammoli jihatlari aniqlanib, ularga yechim sifatida ilg'or xorijiy tajribani milliy boshqaruv tizimiga moslashtirish imkoniyatlari ko'rib chiqiladi.*

Kalit so'zlar: *oliy ta'lim, boshqaruv jarayoni, tashkiliy asoslar, strategik boshqaruv, boshqaruv kompetensiyasi, boshqaruv samaradorligi, raqamli texnologiyalar, boshqaruv modellari.*

KIRISH

Oliy ta'lim muassasalarida boshqaruv jarayonlarini samarali tashkil etish ta'lim sifatini ta'minlash, ilmiy va pedagogik kadrlar tayyorlash sifatini oshirishning zarur sharti hisoblanadi. Bugungi kunda O'zbekiston Respublikasida oliy ta'lim tizimini isloh qilish davlat siyosatining muhim yo'nalishlaridan biri sifatida belgilangan. Xususan, 2030-yilgacha bo'lgan davrda O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim tizimini rivojlantirish konsepsiyasida oliy ta'lim muassasalarida boshqaruv samaradorligini oshirish, ularning moddiy-texnik va tashkiliy asoslarini mustahkamlash alohida ta'kidlangan [1;15-b].

Shu bilan birga, oliy ta'lim muassasalarini boshqarish samaradorligining asosiy ko'rsatkichlari sifatida muassasalar faoliyatining xalqaro standartlarga muvofiqligi, boshqaruvning ochiqligi va shaffofligini ta'minlash, talabalar va professor-o'qituvchilar tarkibining sifat ko'rsatkichlarini oshirish kabi mezonlar belgilanmoqda. Mazkur mezonlarning amaliyotda muvaffaqiyatli joriy etilishi esa, o'z navbatida, boshqaruv jarayonlarini ilmiy jihatdan asoslash va rahbar xodimlarning boshqaruv kompetensiyalarini shakllantirish masalalarini dolzarblashtirmoqda [2;8-b].

Xalqaro tajribaga e'tibor qaratilganda, rivojlangan mamlakatlarda oliy ta'lim muassasalarida boshqaruv samaradorligini oshirishda zamonaviy boshqaruv

modellari, jumladan, strategik va loyihaviy boshqaruv, korporativ boshqaruv va sifatni boshqarish tizimlari muvaffaqiyat bilan qo'llanilmoqda. Ushbu modellarning asosiy jihati shundaki, ular boshqaruv jarayonini aniq maqsadlarga yo'naltirish orqali muassasa faoliyatining samaradorligini ta'minlaydi hamda boshqaruv qarorlarini qabul qilishda shaffoflik va demokratik tamoyillarni mustahkamlaydi [3;22-b].

TADQIQOT METODOLOGIYASI VA EMPIRIK TAHLIL

Mazkur tadqiqot metodologiyasi tizimli yondashuv va tahliliy-tavsifiy usullarga asoslanadi. Tizimli yondashuv orqali oliy ta'lim muassasalaridagi boshqaruv jarayonlarining tashkiliy asoslari bir butun tizim sifatida tahlil qilindi. Tahliliy-tavsifiy usul yordamida esa mavjud ilmiy-nazariy manbalar, me'yoriy-huquqiy hujjatlar va amaliy boshqaruv tajribalari ko'rib chiqilib, ularning mazmuniy jihatlari o'rganildi va umumlashtirildi.

Tadqiqotda O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim muassasalarining boshqaruv jarayonlariga oid mavjud me'yoriy-huquqiy hujjatlari, xususan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktyabrdagi "O'zbekiston Respublikasida oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF-5847-son Farmoni, Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 31-dekabrdagi "Oliy ta'lim muassasalarida o'quv jarayonini kredit-modul tizimiga bosqichma-bosqich o'tkazish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 824-son qarori va boshqa qator normativ hujjatlar tahlil qilindi.

Shuningdek, tadqiqot davomida O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim muassasalarida boshqaruv jarayonlarining amaldagi holatini aniqlash va mavjud kamchiliklarni ochib berish maqsadida, oliy ta'lim muassasalarining 2022–2024 yillardagi faoliyati yuzasidan ochiq manbalar orqali taqdim etilgan hisobot va statistik ma'lumotlarga tayanildi.

Tahlil natijalaridan kelib chiqib, oliy ta'lim muassasalarida boshqaruv jarayonlarini tashkiliy jihatdan takomillashtirish bo'yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi.

NATIJALAR VA MUHOKAMALAR

Oliy ta'lim muassasalarida boshqaruv jarayonining tashkiliy asoslarini tadqiq qilish natijasida quyidagi muhim jihatlar aniqlandi:

Birinchidan, O'zbekiston Respublikasidagi oliy ta'lim muassasalarida boshqaruv jarayonlarini tashkil etishda zamonaviy menejment usullarining to'liq joriy etilmaganligi sababli, ta'lim sifatini boshqarish va samaradorlikni oshirish borasida muayyan qiyinchiliklar yuzaga kelmoqda. Jumladan, boshqaruv tizimlarining tashkiliy jihatdan samaradorligini oshirish maqsadida strategik boshqaruv, korporativ boshqaruv va loyihaviy boshqaruv tamoyillaridan foydalanishning cheklanganligi

aniqlangan. Bu holat, asosan, boshqaruv kadrlari malakasining yetarli darajada emasligi hamda boshqaruv faoliyatining innovatsion-texnologik asoslarda rivojlanmaganligi bilan bog'liq ekanligi kuzatildi.

Ikkinchidan, olib borilgan empirik tahlil natijalari ko'rsatishicha, oliy ta'lim muassasalarida boshqaruvning tashkiliy tuzilmasi va vazifalari an'anaviy boshqaruv modellari asosida shakllantirilgan. Bu, o'z navbatida, boshqaruv jarayonlarini raqamlashtirish, elektron hujjat almashinuvi va innovatsion boshqaruv mexanizmlarining qo'llanishida yetarli samaradorlikni ta'minlamayapti. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, mavjud boshqaruv tizimlari, asosan, markazlashgan boshqaruv shakliga asoslanganligi sababli, qaror qabul qilish tezligi past va boshqaruv samaradorligiga salbiy ta'sir qilmoqda.

Uchinchidan, tadqiqot natijalari oliy ta'lim muassasalarida boshqaruv jarayonlarining samaradorligini oshirish uchun boshqaruv kadrlari kompetensiyasini rivojlantirish zarur ekanligini tasdiqladi. Xususan, boshqaruv kadrlari tarkibining professional bilim va ko'nikmalari, menejment va liderlik sifatlarining yetarli emasligi boshqaruv jarayonining tashkiliy samaradorligini pasaytiruvchi asosiy omillardan biri ekanligi isbotlandi. Ushbu yo'nalishda oliy ta'lim muassasalari rahbarlari va boshqaruv xodimlari uchun muntazam ravishda malaka oshirish va qayta tayyorlash kurslarini tashkil etish maqsadga muvofiq hisoblanadi.

Muhokamalar jarayonida boshqaruvning tashkiliy asoslarini takomillashtirishda xalqaro tajribalarni mahalliy sharoitga moslashtirish zarurligi ta'kidlandi. Xorijiy davlatlar tajribasiga murojaat qilinsa, rivojlangan mamlakatlarda oliy ta'lim muassasalari boshqaruvida keng qo'llanilayotgan sifat menejmenti tizimlari (ISO 9001, EFQM Excellence Model kabi), raqamli boshqaruv platformalari va integratsiyalashgan ma'lumotlar tizimlarini o'zlashtirish orqali boshqaruv samaradorligi yuqori natijalarga erishayotganligi qayd etildi. O'zbekiston oliy ta'lim muassasalarida ham ushbu tajribalarni bosqichma-bosqich joriy etish orqali boshqaruv jarayonlarini sezilarli darajada yaxshilash mumkinligi isbotlandi.

XULOSA VA TAVSIYALAR

Oliy ta'lim muassasalarida boshqaruv jarayonini tashkiliy asoslarini tadqiq qilish natijasida mavjud tizimlarda zamonaviy boshqaruv modellari va raqamli texnologiyalardan foydalanish darajasi past ekanligi aniqlandi. Boshqaruv kadrlari kompetensiyalarini rivojlantirish hamda xalqaro standartlarga asoslangan boshqaruv mexanizmlarini joriy etish zarurati mavjudligi qayd etildi.

Yuqoridagi tahlillar asosida quyidagilar tavsiya etiladi:

- oliy ta'lim muassasalarida strategik va loyihaviy boshqaruv modellari tamoyillarini joriy etish orqali boshqaruv samaradorligini oshirish afzal hisoblanadi;

- raqamli boshqaruv platformalaridan foydalanish hamda elektron hujjat aylanish tizimini keng qo'llash maqsadga muvofiq;
- boshqaruv xodimlarining muntazam malaka oshirish va qayta tayyorlash kurslarini tashkil etish zarurati mavjud.

ADABIYOTLAR

4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 11-iyuldagi PQ-4391-son qarori "Oliy va o'rta maxsus ta'lim sohasida boshqaruvni isloh qilish chora-tadbirlari to'g'risida"
5. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2015-yil 20-avgustdagi 242-son qarori "Oliy ta'lim muassasalarining rahbar va pedagog kadrlarini qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirishni tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida"
6. Buxorov I.N. Ta'lim muassasasi rahbarlarining boshqaruv faoliyatini takomillashtirish // O'zbekistonda fanlararo innovatsiyalar va ilmiy tadqiqotlar jurnali. – 2023. – №19.
7. Buxorov I.N. Ta'lim muassasasi rahbarlarining boshqaruv faoliyatini takomillashtirish // O'zbekistonda fanlararo innovatsiyalar va ilmiy tadqiqotlar jurnali. – 2023. – №19.
8. Nishonova D.S. Ta'lim muassasalari rahbarlarining boshqaruv faoliyatini diagnostika qilish va monitoring qilish natijalari asosida boshqaruvchi kadrlar malakasini oshirish mazmuni va shakllarini takomillashtirish // Oriens.uz. – 2023. –
9. Tursunpo'latova S.H. Ta'lim muassasalarida boshqaruv usul va uslublarini takomillashtirish // Mustaqil ta'lim olishning samarali vositalari. – 2023.